

AGATA ŚRÓDKOWSKA
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)

PROJEKT CERKWI PRAWOSŁAWNEJ PW. ŚW. ALEKSANDRA NEWSKIEGO - ANALIZA DOKUMENTACJI

Streszczenie. Celem artykułu jest zaprezentowanie dokumentacji architektonicznej cerkwi prawosławnej pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi, którą wzniesiono w latach osiemdziesiątych XIX w. Do tej pory plany te wykorzystane zostały jako materiał ilustracyjny m.in. w pracy Krzysztofa Stefańskiego pt. „Architektura sakralna Łodzi w okresie przemysłowego rozwoju miasta 1821–1914”, jednak nie zostały one szczegółowo opisane. Obecnie są przechowywane w zbiorach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi. Autorka zwraca w tekście uwagę na zewnętrzne cechy projektu, tj. na materiał i technikę, ale również na czas wykonania i ich treść. Materiałem pomocniczym okazały się także wydane w latach sześćdziesiątych XIX w. w „Zbiorze Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego” przepisy budowlane, w których zawarto wytyczne odnoszące się do sporządzania tego typu dokumentacji. Przy okazji autorka sprawdza, czy plany budowy cerkwi zostały wykonane przez architekta zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami prawnymi. Uzupełnieniem artykułu są fotografie przedstawiające poszczególne części projektu oraz samą cerkiew w jej obecnym stanie.

Słowa kluczowe: projekt budowy, dokumentacja architektoniczna, cerkiew prawosławna, Aleksander Newski, Łódź, druga połowa XIX w., historia Kościoła, budowie sakralne.

Społeczność prawosławna w Łodzi

W historiografii wspomina się o przybyciu do Łodzi pierwszych rodzin wyznania prawosławnego w latach pięćdziesiątych XIX w., jednak w porównaniu z mieszkańcami innych wyznań byli oni mniejszością. Zaczęło się to stopniowo zmieniać w następnej dekadzie, a dokładniej po upadku powstania styczniowego. Do końca lat

siedemdziesiątych zamieszkało w mieście około 100 prawosławnych i liczba ta nadal się zwiększała¹. Zwraca się również uwagę na fakt, iż nie był to wzrost na tak szeroką skalę, tak jak w przypadku innych grup wyznaniowych – do 1914 r. prawosławni stanowili niecały 1% ówczesnych Łódzian². Wpływ na to miały dwa czynniki: pierwszym z nich była polityka rusyfikacyjna władz zaborczych (rozbudowywanie rosyjskiego aparatu administracyjnego i carskiego aparatu policyjnego) oraz pojawienie się w Łodzi 37. Jekaterynburbskiego Pułku Piechoty (po zakończeniu służby żołnierze pozostali w mieście, zakładali rodziny i szukali zatrudnienia). Ponadto spowodowane to było także szybkim rozwojem przemysłu i ożywionymi kontaktami gospodarczymi ze wschodem³.

Do 1863 r. Łódzcy prawosławni udawali się na nabożeństwa do cerkwi pw. Wszystkich Świętych w Piotrkowie Trybunalskim. Po tym czasie zaczęto wykorzystywać do celów religijnych prywatne mieszkania, najpierw przy ul. Mikołajewskiej (obecnie ul. Sienkiewicza), a potem przy ul. Nawrot, zaś posługę pełnił protojerej Jan Nikolski, który przybył do Łodzi wraz z pułkiem⁴. Taki stan rzeczy utrzymywał się do połowy lat osiemdziesiątych XIX w., czyli do czasu wybudowania cerkwi⁵.

Przygotowania do budowy

Pierwsze kroki w sprawie wzniesienia cerkwi prawosławnej w Łodzi podjęto w 1871 r. – wówczas Iwan Kachanow (gubernator piotrkowski) zwrócił się do Maurycego Taubworcela (prezydent Łodzi w latach 1869–1878) o wyznaczenie terenu pod budowę. Zaproponowano dwie lokalizacje: na Nowym Rynku (obecnie Plac Wolności) oraz przy ul. Średniej 335 (obecnie ul. Pomorska). Obie propozycje zostały odrzucone, ponieważ uznano, że wzniesiona na nich budowla nie będzie odpowiednio wyeksponowana i sprawę umorzono⁶.

Kolejną próbę przeprowadzenia inwestycji podjęto kilka lat później. Kachanow wystosował 28 maja 1877 r. pismo do Waleriana Makowieckiego

¹ K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *Łódź wielowyznaniowa. Dzieje wspólnot religijnych do roku 1914*, Łódź 2014, s. 256–257; K. Stefański, *Architektura sakralna Łodzi w okresie przemysłowego rozwoju miasta 1821–1914*, Łódź 1995, s. 106–107; V. Wiernicka, *Prawosławni w Łodzi*, Łódź 2015, s. 25.

² K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *op. cit.*, s. 256–257; J. Janczak, *Ludność Łodzi przemysłowej 1820–1914*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 1982, z. 11, s. 108–111.

³ *Ibidem*; S. Borowik, *O budowie cerkwi w Łodzi*, „Przegląd Prawosławny” 2007, nr 3 (261), s. 21.

⁴ S. Borowik, *O budowie...*, s. 21; K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *op. cit.*, s. 257–258.

⁵ *Ibidem*, s. 258.

⁶ K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *op. cit.*, s. 258; V. Wiernicka, *op. cit.*, s. 26.

(prezydent Łodzi w latach 1878–1882), w którym zadeklarował zamiar wybudowania cerkwi, argumentując to brakiem miejsca wypełniania praktyk religijnych przez mieszkańców Łodzi wyznania prawosławnego⁷. W literaturze zwrócono uwagę na to, iż kierowano się przy tym także rozporządzeniem carskim z lutego 1877 r. o budownictwie cerkiewnym. Zwrócono w nim uwagę na pewne aspekty, którymi należało się kierować przy wznoszeniu cerkwi – otóż miały one powstawać w miastach z dużą liczbą mieszkających w nich prawosławnych, które były miejscem stałego zakwaterowania wojsk, a ponadto miały znajdować się na odkrytych placach zlokalizowanych w centrum miast⁸. Wykonanie planów budowy zlecono Hilaremu Maciejewskiemu (architekt miejski), jednak zamyśl ten nie został zrealizowany. Powodem takiego obrotu sprawy był brak możliwości sfinansowania przedsięwzięcia przez społeczność prawosławną, liczącą wówczas 82 osoby⁹.

Ponownie powrócono do sprawy w 1879 r., a impulsem do podjęcia działań był nieudany zamach na cara Aleksandra II, który miał miejsce 2/14 kwietnia tego roku. Dla upamiętnienia tego zdarzenia prezydent Makowiecki 16 kwietnia zadeklarował wybudowanie w mieście cerkwi pw. św. Aleksandra Newskiego. Spotkało się to z aprobatą ze strony władz gubernialnych i samego cara¹⁰. Powołano specjalny Komitet Budowy, w którego składzie znaleźli się najwięksi łódzcy przemysłowcy: Karol Scheibler (przewodniczący), Juliusz Heinzl (wiceprzewodniczący), Ludwik Meyer (skarbnik), Simon Heyman (sekretarz), a także Józef Paszkiewicz, Izrael Kalmanowicz Poznański, Karol Strenge, Aleksander Chudziński, Aleksander Tumski oraz prezydent Makowiecki¹¹.

Jako miejsce budowy wybrano dwa place zlokalizowane przy ul. Widzewskiej (obecnie ul. Kilińskiego). Myślano również o posesji przy skrzyżowaniu dwóch ulic: Spacerowej (obecnie al. Kościuszki) i Zielonej, jednak propozycję tą odrzucono, gdyż uznano, że miejsce jest zbyt mało reprezentacyjne. W sierpniu 1879 r. H. Majewski, któremu zlecono wykonanie projektu, udał się w trzytygodniową podróż do Moskwy i Petersburga dla zapoznania się z tamtejszą architekturą cerkiewną. Na początku następnego roku projekt był już gotowy i pod koniec marca został zatwierdzony¹².

⁷ *Ibidem*; K. Stefański, *op. cit.*, s. 107.

⁸ K. Stefański, *op. cit.*, s. 106; V. Wiernicka, *op. cit.*, s. 26.

⁹ V. Wiernicka, *op. cit.*, s. 26; K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *op. cit.*, s. 258–259.

¹⁰ *Ibidem*, s. 259; V. Wiernicka, *op. cit.*, 26–27; S. Borowik, *op. cit.*, s. 21; K. Stefański, *op. cit.*, s. 107; K. Sokół, A. Sosna, *Cerkwie w centralnej Polsce 1815–1915*, Białystok 2011, s. 74.

¹¹ K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *op. cit.*, s. 259; S. Borowik, *op. cit.*, s. 21.

¹² K. Stefański, *op. cit.*, s. 107–108.

Projekt budowy cerkwi

Zgodnie z rozporządzeniem Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych [dalej: KRSWiD] z 28 lipca/9 sierpnia 1844 r. do wykazu kosztów na budowę nowego obiektu (bądź renowację istniejącego) należało załączyć następujące dokumenty:

1. Dokładny rysunek budowli, w tym: plany (rzuty), przecięcia, układy belek;
2. Rysunek budowli w jej obecnym stanie oraz rysunek przedstawiający jej przebudowę (w przypadku zamiaru przeprowadzenia remontu);
3. Plan sytuacyjny;
4. Protokół narady, w którym zawarto wszystkie szczegóły dotyczące obszerności budynku oraz jego pojedynczych części;
5. Wykaz cen materiałów i kosztów wynagrodzenia miejscowych robotników (ułożony i wydany przez prezydenta);
6. Warunki licytacyjne (tylko wtedy, gdy inwestycja miała być wykonywana przez jakieś przedsiębiorstwo)¹³.

Pośród wyżej wymienionych przedmiotem mojej analizy są projekty poszczególnych części budowli (w tym przypadku cerkwi) oraz plan sytuacyjny. Materiały te znajdują się obecnie w zbiorach Wojewódzkiego Urzędu Zabytków w Łodzi¹⁴. Jest to zbiór pięciu rysunków w formie skoroszytu w czerwonej, skórzanej okładce, na której widoczny jest napis w języku rosyjskim: *Projekt budowy cerkwi prawosławnej w mieście Łodzi na pamiątkę uratowania życia drogiego cara wyzwoliciela*¹⁵. Przy okazji poinformowano o tym, w jakim celu została przygotowana dokumentacja. Wszystkie rysunki zostały wykonane tuszem (kolorowym i czarnym) na arkuszach papieru o grubości ok. 0,5 cm (z połączanymi marginesami) naniesionego na płótno. Wymiary pierwszych trzech planów wynoszą 35,4 na 40,5 cm¹⁶, a dla pozostałych: 35,4 na 20,3 cm¹⁷.

Pierwszą częścią projektu jest plan przedstawiający boczną elewację cerkwi. Oprócz szczegółowego, wielobarwnego rysunku widoczny jest

¹³ Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego [dalej: ZPAKP], *Wydział Spraw Wewnętrznych i Duchownych*, cz. 1 *Gospodarstwo Miejskie*, dodatek do t. 2, 1867, s. 315–319.

¹⁴ Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków [dalej: WUOZ], nr rej. A139 z 20.01.1971.

¹⁵ *Проект постройки православной церкви в городъ Лодзи въ память спасенія драгоценной жизни царя освободителя. Ibidem.*

¹⁶ Vide: Rys. 2, 3, 4.

¹⁷ Vide: Rys. 5, 6.

umieszczony pod nim napis wykonany czerwonym tuszem informujący o przedstawionej na arkuszu konkretnej części obiektu, czyli w tym przypadku elewacji bocznej (ros. *боковой фасады*)¹⁸.

Drugim, równie szczegółowo wykonanym planem jest arkusz, na którym przedstawiono z kolei fasadę budowli, przy czym nie ma na planie podpisu świadczącego o tym. Zamiast tego pod rysunkiem znajduje się taki sam napis (również w kolorze czerwonym), jaki widnieje na okładce skoroszytu. Jednak po słowie *въ* jest on zamazany, ale da się jego dalszą część odczytać¹⁹. Oprócz tego na górze po obu stronach rysunku widoczne są dwie adnotacje (po rosyjsku). Pierwsza z nich, po prawej stronie, brzmi następująco: *Проект ten został rozpatrzony i zatwierdzony przez Techniczny Komitet Budowlany w piśmie 17 marca 1880 roku pod N. 59*²⁰ – pod tym znajdują się dwa podpisy²¹. Z kolei po lewej stronie napisano tak: *Zgoda najwyższego rzecznika S. Petersburga 21 marca 1880 r. pod spodem: Minister Spraw Wewnętrznych; Sekretarz* (podpis nieczytelny)²². Na podstawie obu tych notatek można przypuszczać, że zostały one sporządzone przez władze po zweryfikowaniu projektu i jego zatwierdzeniu w drugiej połowie marca 1879 r.

Następnym w kolejności jest przekrój poprzeczny cerkwi. W przeciwieństwie do poprzednich planów jest to bardzo szczegółowy szkic wnętrza obiektu ukazujący m.in. wygląd zewnętrzny ikonostasu, bocznych ołtarzy czy kopuły, w którym wykorzystano tylko dwa kolory: czarny i czerwony (na zdjęciu bardziej zbliżony do koloru pomarańczowego) prawdopodobnie dla oznaczenia murowanych części budynku i fundamentów²³. Pod rysunkiem widoczne są dwa interesujące elementy: pierwszym z nich jest napis *Разрызъ А-Б*, czyli „przekrój A-B”²⁴ – takie same litery widoczne są na planie parteru cerkwi, dlatego też omówię je niebawem. Druga rzecz to znajdująca się pod napisem skala. Jej obecność na tego typu dokumentacji nie jest przypadkowa. Otóż zostało to uwzględnione w ówczesnych przepisach budowlanych, a dokładniej w rozporządzeniu KRSWiDz z 17/29 lipca 1856 r. (będący pewnego rodzaju „kontynuacją” rozporządzenia z 8/20 maja 1856 r.) – zaznaczono w nim, aby plany budowy obiektu jakiegokolwiek rodzaju

¹⁸ Vide: Rys. 2.

¹⁹ Vide: Rys. 3.

²⁰ *Проект сей рассмотрим и обовренъ Техническо Строительнымъ Комитетомъ по журналуотъ 17 Марта 1880 года за Н. 59. Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Высочайшее соизволеніе последовамъ С. Петербургъ 21 Марта 1880 г.; Минстро Внутреннихъ [...]; Статсъ Секретаръ [...]. Ibidem.*

²³ Vide: Rys. 4.

²⁴ *Ibidem.*

sporządzane były w odpowiednich skalach, stopach albo w sążniach²⁵. W przypadku planów cerkwi jest to skala w sążniach (ros. *Саж.*)²⁶.

Ostatnim z planów przedstawiających szczegółowe rysunki cerkwi jest plan parteru. Tak jak plan przekroju poprzecznego jest on szczegółowym szkicem pierwszej kondygnacji budowli, w którym oprócz czarnego tuszu wykorzystano także tusz czerwony (na zdjęciu odrobinę zbliżony do koloru pomarańczowego) do oznaczenia murowanych ścian. Rysunek ten został podpisany jedynie jako „plan” (ros. *Плань*)²⁷. Widoczne są także przechodzące przez środek rysunku oznaczenia literowe, o których wspomniałam przy omawianiu planu przekroju poprzecznego, czyli liter A–B (ros. *А–В*). Moim zdaniem w ten sposób architekt chciał uczynić z tego planu pewnego rodzaju „odsyłacz” do tej części projektu, która w bardziej szczegółowy sposób przedstawia zaznaczony literami fragment.

Na samym końcu skoroszytu znajduje się plan sytuacyjny, który jest jednym z najważniejszych elementów dokumentacji architektonicznej²⁸. Według wytycznych zawartych we wspomnianym wcześniej rozporządzeniu z 28 lipca /9 sierpnia 1844 r. plan ten miał pokazywać:

[...] miejsce, gdzie budowla ma być wystawiona, lub gdzie restaurować się mająca exystuje [pisownia oryginalna – AŚ]. Plan taki, nie tylko obejmować winien ulicę jedną, przy której dom ma stać, lecz także inne ościenne ulice [...] ²⁹.

Biorąc pod uwagę to rozporządzenie, można zauważyć, jaka konkretna część Łodzi została przedstawiona na tym arkuszu. Można też z niego wyczytać zamieszczone na nim nazwy ulic i miejsc, a przy okazji dowiedzieć się, przy porównaniu ze współczesnymi planami miasta, jak one kiedyś się nazywały i czy te nazwy do dziś się zachowały. Na samym środku widać napis *Городскойскверъ*, czyli „skwer miejski” (obecnie Park im. Stanisława Moniuszki), na którego terenie miała zostać wzniesiona cerkiew. Zaś ulicami otaczającymi całość są: *Дзельннаяя*, czyli Dzielna (obecnie ul. Narutowicza), wspomniana wcześniej Widzewska (*Видзевская*) oraz droga należąca do kolei (*улица принадлежащая къ жельзной дорожь*) – dziś nieistniejąca, jej szlakiem przebiega obecnie Aleja Rodziny Poznańskich³⁰. Ciekawym elementem jest tutaj także strzałka umieszczona pośrodku rysunku (tak jakby

²⁵ ZPAKP, 1867, s. 207–209.

²⁶ Vide: Rys. 4.

²⁷ Vide: Rys. 5.

²⁸ Vide: Rys. 7.

²⁹ ZPAKP, 1867, s. 317.

³⁰ Vide: Rys. 7.

miała go „przeciąć na pół”). Otóż zgodnie z obowiązującymi przepisami (rozporządzenie z 17/29 lipca 1856 r.) umieszczano ją dla przedstawienia położenia obiektu względem dwóch kierunków: północy i południa³¹. Również pod rysunkiem umieszczona została skala w sążniach. Nie bez znaczenia też są tutaj oznaczenia kolorowymi tuszami: tę kwestię również regulowało to samo rozporządzenie KRSWiD, a ten punkt przedstawiono w następujący sposób: bladym tuszem należało oznaczyć istniejące już murowane budynki, zaś nowe – kolorem czerwonym; z kolei tereny zielone otaczające posesję miały być oznaczone tuszem żółtym³². Utrzymano się tej zasady w przypadku planu sytuacyjnego łódzkiej cerkwi, przy czym tereny zadrzewione oznaczono tuszem zielonym (wyblakłym), nie żółtym³³. Ostatnim widocznym na samym dole po prawej stronie elementem jest data ukończenia projektu, czyli marzec 1880 r. oraz podpis samego autora, czyli H. Majewskiego, który posłużył się dodatkowo jednym ze swoich tytułów, czyli tytułem „akademika” (ros. *Академикъ*)³⁴.

Prace przy kopaniu fundamentów rozpoczęto wiosną 1884 r. (myślano, że budowa zostanie ukończona dwa lata wcześniej). Prace nadzorował sam Majewski, a roboty budowlane były prowadzone przez łódzką firmę Karola Roberta Nestlera, zaś prace tynkarskie przez firmę Oskara Pleschnke. 8 maja miała miejsce uroczystość wmurowania kamienia węgielnego. Sama budowla była gotowa w połowie 1884 r.³⁵

Można powiedzieć, iż przedstawiona w artykule dokumentacja architektoniczna w większości przypadków została prawidłowo wykonana zgodnie z obowiązującymi w XIX w. przepisami budowlanymi. Oczywiście można zauważyć pewne odstępstwa od reguły, np. z oznaczeniami kolorowymi na planie sytuacyjnym, jednak może to wynikać z faktu, iż z biegiem czasu kolory mogły przybrać trochę inne odcienie. Oprócz pewnej wiedzy na temat samego obiektu i etapów postępowania w związku z zatwierdzeniem planów budowy, można także zauważyć, z jaką dokładnością i dbałością o szczegóły zostały wykonane rysunki na każdym arkuszu. Świadczyć to może nie tylko o wyjątkowym talencie samego architekta, ale również o jego olbrzymiej wiedzy i fachowości, z jaką musiał podchodzić podczas pracy nad projektami jakichkolwiek budynków. Interesujące są także połączone

³¹ *Ibidem*; ZPAKP, 1867, s. 207.

³² *Ibidem*.

³³ Vide: Rys. 7.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Początkowo oszacowano koszty na sumę 692 000 rubli srebrnych, ale ostatecznie suma ta wynosiła 94 411, 40 rubli srebrnych. K. Stefański, *op. cit.*, s. 107–108; K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *op. cit.*, s. 259–260.

marginesy na wszystkich kartach projektu. Być może w ten sposób chciano podkreślić charakter obiektu (cerkiew upamiętniająca uratowanie życia cara) oraz pokazać, iż jest to rzecz wyjątkowa i że zasługuje na to, by poświęcić jej chwilę uwagi.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi

Cerkiew prawosławna pw. św. Aleksandra Newskiego, ul. Kilińskiego 56, 1880–1884 (nr rej. A139 z 20.01.1971).

Akty prawne

Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego, Wydział Spraw Wewnętrznych i Duchownych, cz. 1. Gospodarstwo Miejskie, dodatek do tomu 2, 1867.

Opracowania

Badziak K., Chylak K., Łapa M., *Łódź wielowyznaniowa. Dzieje wspólnot religijnych do roku 1914*, Łódź 2014.

Borowik S., *O budowie cerkwi w Łodzi*, „Przegląd Prawosławny” 2007, nr 3, s. 21–22.

Janczak J., *Ludność Łodzi przemysłowej 1820–1914*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 1982, z. 11.

Sokół K., Sosna A., *Cerkwie w centralnej Polsce 1815–1915*, Białystok 2011.

Stefański K., *Architektura sakralna Łodzi w okresie przemysłowego rozwoju miasta 1821–1914*, Łódź 1995.

Stefański K., *Ludzie, którzy zbudowali Łódź: leksykon architektów i budowniczych miasta (do 1939 r.)*, Łódź 2009.

Wiernicka V., *Prawosławni w Łodzi*, Łódź 2015.

Agata Śródkowska

BUILDING PLANS OF ST. ALEXANDER NEVSKY ORTHODOX CHURCH IN ŁÓDŹ – ANALYSIS OF DOCUMENTATION

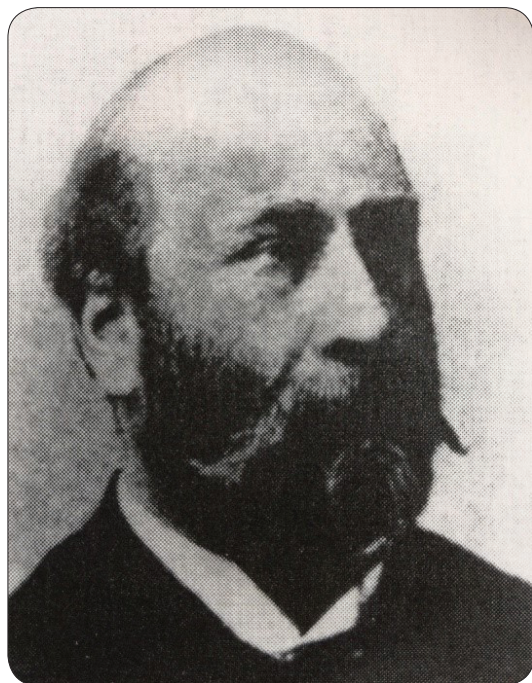
The aim of the article is to present architectural documentation of the Orthodox church. St. Alexander Nevsky in Lodz. The building was built in the 1880s. These plans have been used as illustrative material, including in the work of Krzysztof Stefański titled

"The sacred architecture of Łódź during the industrial development of the city of 1821–1914". However, they have not been described in detail. Currently, they are stored in the collection of the Provincial Office for the Protection of Monuments in Lodz. The author draws attention to the external features of the project, material and technique, but also to the performance time and content in the text. An auxiliary material was also issued in the 1860s in the "Collection of Administrative Provisions of the Kingdom of Poland" building regulations, in which guidelines regarding the preparation of this type of documentation were included. By the way, the author checks whether the plans for the construction of the church were made by the architect in accordance with the then applicable legal regulations. The article is supplemented with photographs showing individual parts of the project and the church itself in its present state.

Keywords: building plans, architectural documentation, orthodox church, Alexander Nevsky, Łódź, the second half of the 19th century, church history, sacred objects.

ILUSTRACJE

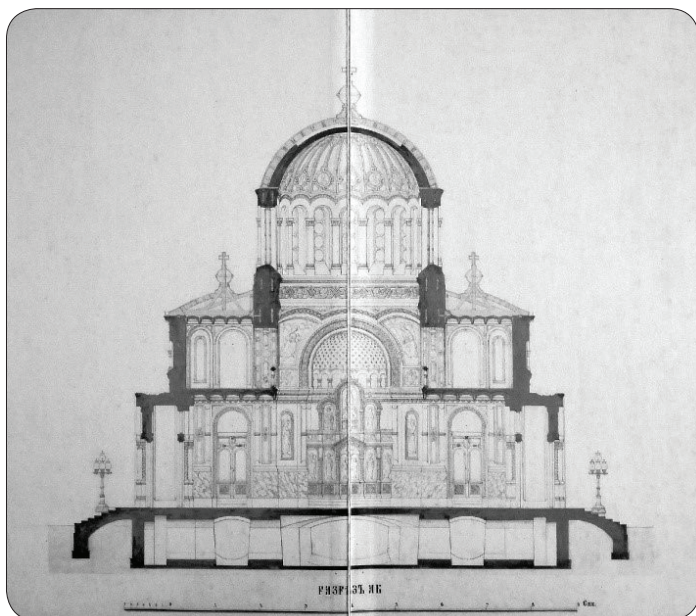
Ryc. 1. Hilary Majewski: twórca projektu budowy cerkwi prawosławnej
Źródło: K. Stefański, *Ludzie, którzy zbudowali Łódź: leksykon architektów i budowniczych miasta (do 1939 r.)*, Łódź 2009, s. 115

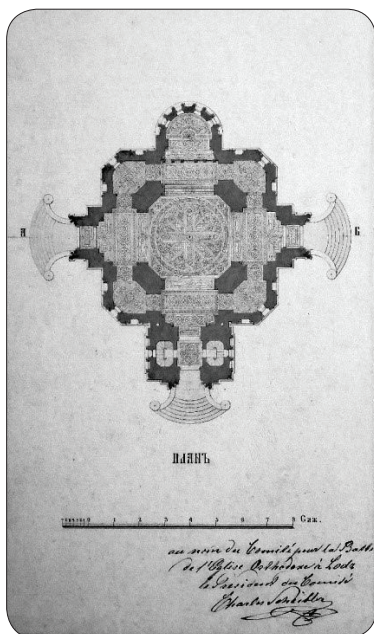
Ryc. 2. Projekt budowy cerkwi: plan elewacji bocznej
 Źródło: WUOZ, nr rej. A139 z 20.01.1971

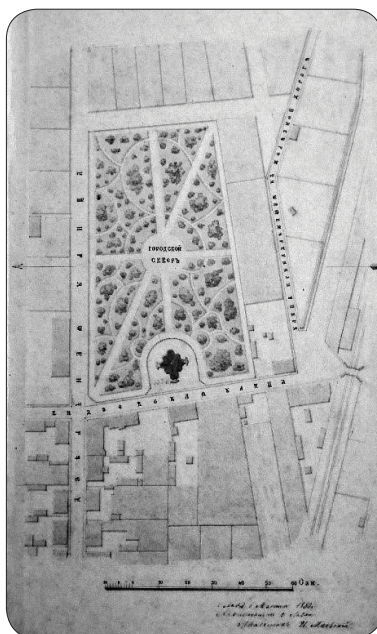
Ryc. 3. Projekt budowy cerkwi: plan fasady
 Źródło: WUOZ, nr rej. A139 z 20.01.1971

Ryc. 4. Projekt budowy cerkwi: przekrój poprzeczny
Źródło: WUOZ, nr rej. A139 z 20.01.1971

Ryc. 5. Projekt budowy cerkwi:
plan parteru
Źródło: WUOZ, nr rej. A139
z 20.01.1971

Ryc. 6. Projekt budowy cerkwi:
plan sytuacyjny
Źródło: WUOZ, nr rej. A139
z 20.01.1971

Ryc. 7. Cerkiew prawosławna w Łodzi, przednia fasada: współczesny widok
Źródło: fotografia ze zbiorów autorki (data wykonania: 29.06.2017)

Rys. 8. Cerkiew prawosławna w Łodzi, elewacja boczna: współczesny widok
Źródło: fotografia ze zbiorów autorki (data wykonania: 29.06.2017)

Ryc. 9. Cerkiew prawosławna w Łodzi, wnętrze: współczesny widok
Źródło: fotografia ze zbiorów autorki (data wykonania: 4.07.2017)